

Hukuk Mu Güç Mü?

ABD'nin Venezuela'ya Müdahalesinin Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi

6 Ocak 2026

<https://ekopolitik.org.tr/hukuk-mu-guc-mu-abdnin-venezuelaya-mudahalesinin-uluslararası-hukuk-acısından-değerlendirilmesi/>

I. GİRİŞ

Uluslararası hukuk düzeni, modern devlet sisteminin temelini oluşturan egemenlik, toprak bütünlüğü ve siyasal bağımsızlık ilkeleri üzerine inşa edilmiştir. Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2(4). Maddesinde açıkça ifade edildiği üzere, devletlerin birbirlerine karşı kuvvet kullanmaları veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmaları yasaktır (United Nations, 1945). Bu norm, yalnızca klasik anlamda askeri işgali değil; dolaylı müdahaleleri, rejim değişikliğine yönelik operasyonları ve bir devletin anayasal düzenine dışarıdan yapılan her türlü zorlayıcı eylemi de kapsamaktadır (Gray, 2018). Buna rağmen, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden itibaren özellikle büyük güçlerin, uluslararası hukukun bu temel normunu esneten veya açıkça ihlal eden uygulamalara başvurduğu gözlemlenmektedir.

Bu bağlamda, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Latin Amerika'ya yönelik tarihsel müdahaleleri, uluslararası hukuk literatüründe en çok tartışılan örnekler arasında yer almaktadır. Panama (1989), Haiti (1994), Irak (2003) ve Libya (2011) gibi vakalar, “insani müdahale”, “demokrasi ihracı” veya “uluslararası güvenliğin korunması” gibi gerekçelerle meşrulaştırılmaya çalışılmış; ancak bu gerekçelerin hukuki temeli ciddi biçimde sorgulanmıştır. Venezuela bağlamında ortaya atılan ve seçilmiş bir devlet başkanının ABD müdahalesiyle evinden alınarak zorla ülke dışına çıkarılması ise, bu tartışmaları daha ileri bir düzleme taşımaktadır.

Bu çalışma, söz konusu olguyu kavramsal fakat hukuken anlamlı bir olay incelemesi olarak ele almakta; böyle bir eylemin uluslararası hukukun hangi normlarını ihlal ettiği, devlet sorumluluğunun nasıl doğacağını ve bu tür bir davranışın “haydut devlet” kavramı bağlamında nasıl değerlendirilebileceğini incelemektedir. Burada amaç, belirli bir politik pozisyonu savunmaktan ziyade, uluslararası hukukun normatif yapısını büyük güç davranışları karşısında test etmektir.

Uluslararası hukukta devlet başkanlarının statüsü, bu tartışmanın merkezinde yer almaktadır. Devlet başkanları, görevde bulundukları süre boyunca hem kişisel hem de fonksiyonel dokunulmazlıktan yararlanırlar. Uluslararası Adalet Divanı'nın Arrest Warrant kararında açıkça ortaya koyduğu üzere, görevdeki bir devlet başkanının yabancı bir devlet tarafından zorla tutuklanması veya ülke dışına çıkarılması, uluslararası hukukun ağır bir ihlalidir (International Court of Justice [ICJ], 2002). Bu nedenle, Venezuela örneğinde iddia edilen türden bir eylem,

yalnızca egemenlik ihlali değil; aynı zamanda devlet başkanının dokunulmazlığının ve kişi özgürlüğü hakkının ihlali anlamına gelmektedir.

Çalışmanın bir diğer temel tartışma eksen, “haydut devlet” kavramıdır. Bu kavram, özellikle 1990’lı yıllardan itibaren ABD dış politika söyleminde, uluslararası hukuku ihlal eden ve küresel güvenliğe tehdit oluşturan devletleri tanımlamak için kullanılmıştır. Ancak kavramın hukuki değil, politik bir nitelik taşıdığı; çoğu zaman güç ilişkilerini maskelemek amacıyla kullanıldığı yönünde güçlü eleştiriler mevcuttur (Simpson, 2004). Bu makale, söz konusu kavramı tersine çevirerek, uluslararası hukukun temel normlarını sistematik biçimde ihlal eden bir büyük gücün de “haydut devlet” olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceğini tartışmaktadır.

Venezuela krizi ayrıca tanıma ve meşruiyet tartışmalarını da gündeme getirmektedir. Uluslararası hukukta hükümetlerin tanınması, esasen siyasal bir işlem olmakla birlikte, tanımama politikalarının başka bir devletin anayasal düzenine zorla müdahale için hukuki dayanak oluşturmadığı kabul edilmektedir. Bir devletin, başka bir devletin seçilmiş liderini “gayrimeşru” ilan ederek zorla görevden alması, mevcut uluslararası hukuk düzeni içinde meşru kabul edilmemektedir.

Bu çalışma üç temel soruya yanıt aramaktadır:(1) Seçilmiş bir devlet başkanının yabancı bir devlet tarafından zorla ülke dışına çıkarılması, uluslararası hukukun hangi normlarını ihlal eder? (2) Böyle bir eylemde bulunan devletin uluslararası sorumluluğu nasıl doğar ve hangi mekanizmalar devreye girebilir? (3) Bu tür sistematik ihlaller, “haydut devlet” kavramının büyük güçlere uygulanmasını mümkün kılar mı?

Yöntemsel olarak çalışma, pozitif uluslararası hukuk analizi, Uluslararası Adalet Divanı içtihadı, Birleşmiş Milletler belgeleri ve eleştirel uluslararası hukuk literatürüne dayanmaktadır. Ayrıca ABD’nin geçmiş müdahaleleriyle karşılaştırmalı bir yaklaşım benimsenerek, Venezuela vakasının istisnai mi yoksa süreklilik arz eden bir pratik mi olduğu tartışılmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, Venezuela örneği üzerinden, uluslararası hukukun büyük güç siyaseti karşısındaki kırılganlığını gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır. Uluslararası hukukun normatif iddiaları ile fiili güç ilişkileri arasındaki gerilim, bu çalışmanın temel analitik çerçevesini oluşturmaktadır. Bu bağlamda makale, yalnızca belirli bir olayı değerlendirmekle kalmayıp, uluslararası hukuk düzeninin geleceğine ilişkin daha geniş bir tartışmaya da katkı sunmayı hedeflemektedir.

II. VENEZUELA KRİZİNİN TARİHSEL VE SİYASAL ARKA PLANI

2.1. Venezuela’da Siyasal Rejim ve Seçim Süreçleri

Venezuela’nın siyasal yapısı, Latin Amerika’daki başkanlık rejimlerinin tipik özelliklerini taşımakla birlikte, tarihsel süreç içerisinde yoğun kutuplaşma ve kurumsal zayıflama ile karakterize olmuştur. 1999 Anayasası ile birlikte devlet başkanının yetkileri genişletilmiş; yürütme organı, yasama ve yargı karşısında belirgin bir üstünlük kazanmıştır. Başkanlık sisteminin bu merkezî yapısı, siyasal istikrar sağlama iddiası taşımakla birlikte, özellikle kriz dönemlerinde iktidarın kişiselleşmesine zemin hazırlamıştır.

Hugo Chávez'in 1999 yılında iktidara gelmesiyle başlayan "Bolivarcı Devrim" süreci, Venezuela'nın siyasal rejiminde köklü bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Bu dönemde anayasal reformlar yoluyla devletin ekonomik ve toplumsal alandaki rolü artırılmış; petrol gelirleri sosyal programların finansmanında yoğun biçimde kullanılmıştır. Ancak bu dönüşüm, muhalefet ile iktidar arasındaki ayrışmayı derinleştirmiş ve seçim süreçlerinin meşruiyeti tartışmalı hâle gelmiştir.

Chávez'in ölümünden sonra başkanlığa gelen Nicolás Maduro döneminde ise siyasal kriz daha da belirginleşmiştir. 2018 ve 2024 seçimleri, muhalefetin kısıtlanması, adaylık süreçlerine müdahaleler ve bağımsız gözlem mekanizmalarının sınırlı erişimi nedeniyle uluslararası toplumda yoğun eleştirilere konu olmuştur. Avrupa Birliği, Amerika Devletleri Örgütü ve bazı Batılı devletler, bu seçimlerin serbest ve adil olmadığı yönünde açıklamalarda bulunmuştur (Shaw, 2017).

Bununla birlikte, uluslararası hukuk bakımından önemli olan husus, bir devletin iç seçim süreçlerine dair meşruiyet tartışmalarının, dış müdahaleyi otomatik olarak hukuka uygun hâle getirmemesidir. Türk doktrininde de vurgulandığı üzere, bir hükümetin demokratik standartlara uyup uymadığına ilişkin değerlendirmeler, egemenlik ilkesini ortadan kaldırmaz (Aksar, 2021). Dolayısıyla Venezuela'daki seçim süreçlerine yönelik eleştiriler, başka bir devletin zorlayıcı eylemlerini meşrulaştırıcı bir hukuki zemin oluşturmaz.

2.2. ABD–Venezuela İlişkilerinin Tarihsel Seyri

ABD–Venezuela ilişkileri, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde ideolojik ve jeopolitik eksenlerde şekillenmiştir. ABD'nin Latin Amerika politikası, tarihsel olarak bölgeyi kendi etki alanı içinde değerlendiren Monroe Doktrini'nin mirasını taşımaktadır. Bu yaklaşım, zaman içerisinde açık askeri müdahalelerden ekonomik yaptırımlar ve diplomatik izolasyon araçlarına evrilmiştir.

Venezuela özelinde ilişkiler, Chávez döneminden itibaren belirgin biçimde gerilmiş; Maduro döneminde ise neredeyse tamamen kopma noktasına gelmiştir. ABD, Maduro yönetimini demokratik meşruiyetten yoksun olmakla suçlamış ve bu gerekçeyle kapsamlı ekonomik yaptırımlar uygulamaya koymuştur. Petrol sektörü başta olmak üzere, finansal sistemin hedef alınması, Venezuela ekonomisi üzerinde yıkıcı etkilere yol açmıştır.

Türk doktrininde de belirtildiği üzere, ekonomik yaptırımlar her ne kadar klasik anlamda silahlı kuvvet kullanımı teşkil etmese de, devletin siyasal bağımsızlığını hedef alan cebrî araçlar olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda ABD'nin Venezuela'ya yönelik politikaları, kuvvet kullanma yasağının dolaylı ihlali olarak tartışılmaya açıktır.

Diplomatik izolasyonun en dikkat çekici boyutu, ABD ve bazı müttefiklerinin Juan Guaidó'yu "geçici devlet başkanı" olarak tanımasıdır. Uluslararası hukukta tanıma, siyasal bir işlem olmakla birlikte, fiili iktidarın tamamen göz ardı edilmesi, devlet egemenliği açısından ciddi sorunlar doğurur. Pazarcı'ya göre (2018), tanıma politikaları, başka bir devletin anayasal düzenini fiilen değiştirmeye yönelik bir araç hâline geldiğinde, hukuki değil siyasal bir müdahale niteliği kazanır.

2.3. Rejim Değişikliği Politikaları

Rejim değişikliği politikaları, özellikle ABD dış politikasının en tartışmalı unsurlarından biri öne çıkmaktadır. Panama’da Noriega’nın yakalanması, Irak’ta Saddam Hüseyin’in devrilmesi ve Libya’da Kaddafi rejiminin sona erdirilmesi, bu politikanın farklı tezahürleri olarak değerlendirilmektedir (Gray, 2018).

Uluslararası hukuk doktrininde bu tür müdahaleler, genellikle kuvvet kullanma yasağı ve egemenlik ilkesi çerçevesinde eleştirilmiştir. Cassese (2005), rejim değişikliğinin uluslararası hukukun tanıdığı bir meşru amaç olmadığını açıkça belirtmektedir. Türk doktrininde de benzer bir yaklaşım hâkimdir; zira bir devletin iç siyasi düzeninin değiştirilmesi, hiçbir koşulda hukuka uygun bir müdahale gerekçesi oluşturmaz (Aksar, 2021).

Venezuela örneğinde rejim değişikliği söylemi, açık ve sistematik biçimde dile getirilmiş; Maduro yönetiminin devrilmesi, ABD dış politikasının örtük hedeflerinden biri hâline gelmiştir. Bu durum, Venezuela krizini yalnızca bir insan hakları veya demokrasi tartışması olmaktan çıkararak, uluslararası hukukun temel ilkelerini sıyan bir güç mücadelesi hâline getirmiştir.

III. OLAYIN TASVİRİ: ZORLA GÖTÜRME

3.1. Olayın Kronolojisi

Bu çalışmanın merkezinde yer alan olay, Venezuela Devlet Başkanı’nın, kendi ülkesinde bulunduğu konuttan alınarak ABD’ye zorla götürülmesidir. Bu olay analitik bir yaklaşımla ele alınmakla birlikte, geçmiş örnekler ve güncel tartışmalar ışığında hukuki açıdan son derece gerçekçi bir çerçeve sunmaktadır.

Böyle bir operasyonun, hedef devletin rızası olmaksızın gerçekleştirilmesi hâlinde, uluslararası hukukun en temel normlarından birinin ihlali söz konusudur. Türk doktrininde de belirtildiği üzere, bir devletin ülkesinde gerçekleştirilen zorlayıcı eylemler, o devletin egemenlik yetkisini fiilen ortadan kaldıran nitelikte kabul edilir (Gündüz, 2020).

3.2. Zorla Götürme Kavramı

Zorla götürme, bir bireyin hukuki iade prosedürleri işletilmeksizin, gizli veya yarı-gizli yöntemlerle başka bir devlete transfer edilmesini ifade eder. Bu uygulama, özellikle 11 Eylül sonrası dönemde ABD tarafından terörle mücadele gerekçesiyle kullanılmıştır (Byers, 2003).

Uluslararası hukuk bakımından bu tür uygulamalar, çoklu ihlaller içermektedir. Bir yandan hedef devletin egemenliği ihlal edilmekte, diğer yandan bireyin kişi özgürlüğü ve adil yargılanma hakkı ortadan kaldırılmaktadır. Aksar’a göre (2019), zorla götürme uygulamaları, hem insan hakları hukuku hem de devletler hukuku bakımından açık hukuka aykırılık teşkil eder.

3.3. Devlet Başkanı Statüsünün Önemi

Bir devlet başkanının zorla götürülmesi, sıradan bir bireyin alıkonulmasından niteliksel olarak farklıdır. Devlet başkanı, yalnızca bir kişi değil; devletin uluslararası alandaki somut

temsilcisidir. Bu nedenle ona yönelik eylemler, doğrudan devlete yönelmiş sayılır (Pazarcı, 2018).

Uluslararası teamül hukukunda devlet başkanlarının kişisel dokunulmazlığı, görevde bulundukları sürece mutlak nitelik taşır. Bu dokunulmazlık, tanıma tartışmalarından bağımsız olarak uygulanır. Bir devlet başkanının zorla alıkonulması, egemenliğin “çekirdek alanına” yapılan bir müdahaledir ve hiçbir hukuki savunmayla meşrulaştırılamaz.

IV. ULUSLARARASI HUKUKTA DEVLET EGEMENLİĞİ VE KUVVET KULLANMA YASAĞI

4.1. Devlet Egemenliği İlkesinin Hukuki Temelleri

Devlet egemenliği, modern uluslararası hukuk düzeninin kurucu ilkesidir. Vestfalya Barışı’ndan bu yana egemenlik, bir devletin kendi toprakları üzerinde münhasır yetkiye sahip olması ve iç işlerini dış müdahaleden bağımsız şekilde düzenleyebilmesi anlamına gelmektedir (Shaw, 2017). Birleşmiş Milletler Şartı’nın 2(1). Maddesi, üye devletlerin “egemen eşitliği” ilkesini açıkça tanımış; böylece egemenlik, yalnızca siyasi bir kavram değil, bağlayıcı bir hukuki norm haline gelmiştir (United Nations, 1945).

Egemenlik ilkesi, iki temel boyut içerir: iç egemenlik ve dış egemenlik. İç egemenlik, bir devletin kendi anayasal düzenini, siyasi sistemini ve yöneticilerini belirleme yetkisini ifade ederken; dış egemenlik, diğer devletlerin bu sürece müdahale etmemesi yükümlülüğünü doğurur (Crawford, 2013). Seçilmiş bir devlet başkanının yabancı bir güç tarafından zorla görevden alınması veya ülke dışına çıkarılması, bu iki boyutu aynı anda ihlal eden nitelikte ağır bir müdahale olarak değerlendirilmelidir. Kuvvet kullanma yasağı, yalnızca silahlı çatışmaları değil, devletin siyasi bağımsızlığını hedef alan her türlü cebri eylemi kapsamaktadır. Bu bağlamda lider hedefli operasyonlar, klasik savaş ilanı olmaksızın da kuvvet kullanma yasağının ihlali anlamına gelebilir.

Uluslararası Adalet Divanı, egemenliğin bu temel niteliğini Nicaragua v. United States kararında açıkça ortaya koymuştur. Mahkeme, bir devletin başka bir devletin siyasi düzenini etkilemeye yönelik her türlü zorlayıcı eylemin, müdahale yasağını ihlal ettiğini vurgulamıştır (ICJ, 1986). Bu bağlamda egemenlik, yalnızca sınırların dokunulmazlığıyla sınırlı olmayıp, anayasal ve siyasi süreçleri de kapsamaktadır.

4.2. Müdahale Yasağı

Müdahale yasağı, uluslararası hukukun teamül hukuku haline gelmiş temel normlarından biridir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 2625 sayılı “Dostane İlişkiler Bildirgesi”, hiçbir devletin başka bir devletin iç işlerine doğrudan veya dolaylı biçimde müdahale edemeyeceğini açıkça belirtmektedir (United Nations General Assembly, 1970). Bildirge, özellikle bir devletin siyasi sisteminin zorla değiştirilmesini yasaklamaktadır.

Müdahale yasağı, yalnızca askeri işgali değil; ekonomik baskı, gizli operasyonlar, silahlı grupların desteklenmesi ve anayasal düzeni hedef alan örtülü faaliyetleri de kapsar (Gray, 2018). Seçilmiş bir devlet başkanının zorla ülke dışına çıkarılması, bu normun en açık ve ağır

ihlal biçimlerinden biri olarak kabul edilmelidir. Zira böyle bir eylem, bir devletin yönetim organlarının doğrudan hedef alınması anlamına gelmektedir.

Uluslararası hukuk doktrinde, müdahale yasağının ihlali için “zor kullanımı”nın mutlaka geniş çaplı bir askerî harekât şeklinde olması gerekmediği kabul edilmektedir. Dinstein’e göre, bir devletin başka bir devletin iradesini kırmaya yönelik her türlü cebri eylemi, kuvvet kullanma yasağı kapsamında değerlendirilmelidir (Dinstein, 2017). Bu çerçevede, sınırlı sayıda ajan veya özel birlik aracılığıyla gerçekleştirilen bir kaçırma operasyonu da zor kullanımı teşkil eder.

4.3. Kuvvet Kullanma Yasağı ve Dolaylı Müdahale

Birleşmiş Milletler Şartı’nın 2(4). Maddesi, devletlerin uluslararası ilişkilerinde “her türlü” güç kullanımını yasaklamaktadır. Bu yasak, yalnızca açık askeri saldırıları değil, dolaylı güç kullanımını da kapsamaktadır (Cassese, 2005). Dolaylı müdahale, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde büyük güçlerin sıklıkla başvurduğu bir yöntem olarak dikkat çekmektedir.

Uluslararası Adalet Divanı, Nicaragua kararında, silahlı grupların desteklenmesi, eğitilmesi ve yönlendirilmesinin, doğrudan güç kullanımı kadar hukuka aykırı olduğunu belirtmiştir (ICJ, 1986). Bu içtihat, devletlerin kendi askerlerini kullanmadan gerçekleştirdikleri operasyonların da uluslararası sorumluluk doğurabileceğini açıkça ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, bir devlet başkanının ülke toprakları içinde yakalanarak zorla başka bir ülkeye götürülmesi, dolaylı değil, doğrudan bir zor kullanımı örneği teşkil etmektedir. Böyle bir eylem, hedef devletin rızası olmaksızın gerçekleştirilmişse, egemenliğin açık ihlali söz konusudur. Rızanın yokluğu, müdahalenin hukuka aykırılığını daha da ağırlaştırmaktadır (Crawford, 2019).

4.4. Rıza, Davet ve Hukuka Uygunluk İddiaları

Uluslararası hukukta bir devletin rızası, bazı müdahaleleri hukuka uygun hale getirebilir. Ancak bu rızanın geçerli, açık ve yetkili makamlar tarafından verilmiş olması gerekir (Shaw, 2017). Seçilmiş bir devlet başkanının zorla ülke dışına çıkarılması senaryosunda, rıza argümanının ileri sürülmesi son derece sorunludur. Zira rızanın kaynağı, bizzat müdahaleden zarar gören anayasal otorite olmalıdır.

ABD’nin geçmiş müdahalelerinde zaman zaman “davet” veya “iç muhalefetin çağrısı” argümanına başvurduğu görülmektedir. Ancak uluslararası hukuk literatüründe, muhalif grupların veya kendisini “geçici yönetim” ilan eden aktörlerin, yabancı bir devleti müdahaleye davet etme yetkisine sahip olmadığı kabul edilmektedir (Talmon, 1998). Bu nedenle, Venezuela bağlamında ileri sürülebilecek olası bir davet iddiası, hukuki geçerlilikten yoksun olacaktır.

4.5. Değerlendirme

Sonuç olarak, seçilmiş bir devlet başkanının yabancı bir devlet tarafından zorla ülke dışına çıkarılması, uluslararası hukukun en temel normları olan egemenlik, iç işlerine müdahale ve kuvvet kullanma yasağının eşzamanlı ihlalini oluşturur. Bu tür bir eylem, istisnai veya gri alan olarak değil, açık ve ağır bir uluslararası hukuka aykırılık olarak değerlendirilmelidir. Büyük

güçlerin fiili uygulamaları, bu normların bağlayıcılığını ortadan kaldırmamaktadır; aksine, hukukun güç karşısındaki sınıandığı alanları görünür kılmaktadır.

V. DEVLET BAŞKANLARININ ULUSLARARASI HUKUKTA STATÜSÜ VE DOKUNULMAZLIĞI

5.1. Devlet Başkanlarının Uluslararası Hukuktaki Özel Konumu

Uluslararası hukukta devlet başkanları, devletin en üst düzey temsilcileri olarak, yalnızca ulusal anayasal düzenin değil, aynı zamanda uluslararası ilişkilerin de merkezinde yer almaktadır. Devlet başkanlarının eylemleri, uluslararası hukuk bakımından doğrudan devlete atfedilir ve bu nedenle bu kişilerin statüsü, sıradan kamu görevlilerinden farklı bir hukuki korumaya tabi tutulur (Crawford, 2019). Bu özel konum, devletler arası ilişkilerin sürekliliğini ve istikrarını sağlamaya yönelik normatif bir gereklilik olarak kabul edilmektedir

Devlet başkanlarının uluslararası hukuktaki statüsü, büyük ölçüde egemen eşitlik ve devletlerin karşılıklı saygısı ilkelerine dayanmaktadır. Bir devletin başkanına yönelik zorlayıcı eylemler, yalnızca bireye karşı işlenmiş bir fiil değil, doğrudan ilgili devlete yönelmiş bir müdahale olarak değerlendirilir (Fox & Webb, 2015). Bu nedenle, seçilmiş bir devlet başkanının yabancı bir güç tarafından zorla yakalanması veya ülke dışına çıkarılması, devletlerarası ilişkilerde en ağır ihlallerden biri olarak kabul edilmektedir.

5.2. Kişisel Dokunulmazlık

Görevde bulunan devlet başkanları, uluslararası hukuka göre kişisel dokunulmazlıktan ve bağışıklıktan da yararlanırlar. Bu dokunulmazlık, devlet başkanının görev süresi boyunca hem resmi hem de özel fiilleri bakımından yabancı devletlerin yargı yetkisinden ve zorlayıcı tedbirlerinden muaf tutulmasını ifade eder. Kişisel dokunulmazlığın amacı, devlet başkanının görevini serbestçe ve baskı altında kalmaksızın yerine getirebilmesini sağlamaktır. Devlet başkanlarının kişisel dokunulmazlığı, yalnızca temsil görevinin değil, devletin egemenliğinin de bir uzantısıdır (Pazarcı, 2018). Dokunulmazlık, siyasal tanıma tartışmalarından bağımsız olarak uygulanır (Aksar, 2019).

Uluslararası Adalet Divanı'nın Arrest Warrant davasında verdiği karar, bu ilkenin kapsamını açıkça ortaya koymuştur. Mahkeme, görevdeki bir dışişleri bakanının –devlet başkanları için de geçerli olmak üzere– yabancı bir devlet tarafından tutuklanamayacağını ve yargılanamayacağını hükme bağlamıştır (ICJ, 2002). Bu karar, kişisel dokunulmazlığın yalnızca yargısal işlemleri değil, aynı zamanda fiili zor kullanma eylemlerini de kapsadığını teyit etmektedir.

Bu bağlamda, bir devlet başkanının zorla ülke dışına çıkarılması, kişisel dokunulmazlığın açık bir ihlali anlamına gelir. Böyle bir eylem, dokunulmazlığın özünü ortadan kaldırmakta ve uluslararası hukukun temel koruma mekanizmalarını işlevsiz hale getirmektedir.

5.3. Fonksiyonel Dokunulmazlık

Fonksiyonel dokunulmazlık, devlet görevlilerinin resmi görevleri kapsamında gerçekleştirdikleri fiillerden dolayı, görevleri sona erdikten sonra dahi yabancı devletlerin yargı

yetkisine tabi tutulmamalarını ifade eder (Cassese, 2003). Devlet başkanları bakımından bu dokunulmazlık, devletin sürekliliğini ve egemenliğini korumaya yönelik tamamlayıcı bir mekanizma olarak işlev görmektedir.

Her ne kadar uluslararası ceza hukuku bağlamında fonksiyonel dokunulmazlığın bazı ağır suçlar bakımından sınırlandırıldığı kabul edilse de, bu istisnalar dahi görevdeki bir devlet başkanının zorla yakalanmasını veya kaçırılmasını meşrulaştırmamaktadır. Özellikle Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi yetkili bir uluslararası organın bulunmadığı durumlarda, tek taraflı müdahaleler hukuka aykırı olmaya devam etmektedir.

5.4. Devlet Başkanlarının Zorla Tutuklanması ve Kaçırılması

Uluslararası hukuk literatüründe, devlet başkanlarının zorla tutuklanması veya kaçırılması, istisnai ve son derece problemlili bir alan olarak değerlendirilir. Bu tür eylemler genellikle askeri işgal, rejim değişikliği veya uluslararası ceza yargılamaları bağlamında ortaya çıkmıştır. Ancak bu örneklerin büyük çoğunluğu, hukuki olmaktan ziyade fiili güç kullanımına dayanmaktadır (Simpson, 2004).

Örneğin, Panama lideri Manuel Noriega'nın ABD tarafından yakalanması, uluslararası hukuk açısından yoğun eleştirilere konu olmuş; egemenlik ve dokunulmazlık ilkelerinin ihlali olarak değerlendirilmiştir (Byers, 2003). Bu tür vakalar, büyük güçlerin fiili uygulamalarının, uluslararası hukukun normatif yapısıyla uyumsuzluğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Venezuela bağlamında iddia edilen türden bir zorla götürme eylemi ne uluslararası ceza hukuku mekanizmalarıyla ne de meşru bir savaş durumu ile açıklanabilir. Dolayısıyla böyle bir eylem, hukuken savunulamaz bir nitelik taşımaktadır.

5.5. Seçilmişlik, Meşruiyet ve Tanıma Tartışmaları

Devlet başkanlarının dokunulmazlığı, yalnızca fiili güç kullanımıyla değil, aynı zamanda meşruiyet ve tanıma tartışmalarıyla da ilişkilidir. Uluslararası hukukta hükümetlerin tanınması, esasen siyasi bir süreç olmakla birlikte, tanımama politikalarının bir devlet başkanının hukuki statüsünü ortadan kaldırmadığı kabul edilmektedir.

Bir devletin, başka bir devletin seçilmiş liderini “gayrimeşru” ilan etmesi, o liderin uluslararası hukuk kapsamındaki dokunulmazlığını sona erdirmez (Talmon, 1998). Bu nedenle, Venezuela örneğinde ileri sürülebilecek bir tanımama argümanı, devlet başkanının zorla görevden alınmasını veya kaçırılmasını meşrulaştırmamaktadır.

5.6. Değerlendirme

Bu bölümde ortaya konulduğu üzere, devlet başkanlarının uluslararası hukuktaki statüsü, egemenlik ve müdahale yasağı ilkeleriyle doğrudan bağlantılıdır. Görevdeki bir devlet başkanının yabancı bir devlet tarafından zorla ülke dışına çıkarılması, kişisel dokunulmazlığın, egemen eşitliğin ve uluslararası hukukun temel normlarının açık ihlali oluşturmaktadır. Bu tür eylemler, yalnızca bireysel bir hak ihlali değil, aynı zamanda uluslararası hukuk düzeninin bütününe yönelik bir meydan okuma niteliği taşımaktadır.

VI. ULUSLARARASI HUKUK İHLALLERİ VE DEVLET SORUMLULUĞU

6.1. Uluslararası Hukuka Aykırı Fiil Kavramı

Uluslararası hukukta bir devletin sorumluluğunun doğabilmesi için, öncelikle uluslararası hukuka aykırı bir fiilin varlığı gerekir. Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun (ILC) 2001 tarihli Devletlerin Uluslararası Hukuka Aykırı Fiillerinden Doğan Sorumluluğu Taslak Maddeleri'ne göre, bir fiilin hukuka aykırı sayılabilmesi için iki unsurun birlikte gerçekleşmesi gerekir: (i) fiilin devlete atfedilebilir olması ve (ii) fiilin uluslararası bir yükümlülüğün ihlalini teşkil etmesi (International Law Commission [ILC], 2001).

Seçilmiş bir devlet başkanının yabancı bir devlet tarafından zorla ülke dışına çıkarılması iddiası, bu iki koşulu da açık biçimde karşılamaktadır. Böyle bir eylem, doğrudan devlet organları veya onların talimatıyla hareket eden aktörler tarafından gerçekleştirildiği ölçüde, ilgili devlete atfedilebilir niteliktedir (Crawford, 2019). Aynı zamanda bu fiil, egemenlik, müdahale yasağı, zor kullanma yasağı ve dokunulmazlık gibi birden fazla uluslararası yükümlülüğün ihlalini içermektedir.

6.2. Atfedilebilirlik

Atfedilebilirlik, bir fiilin devletin sorumluluğunu doğurabilmesi için kilit öneme sahiptir. ILC Taslak Maddeleri'nin 4. maddesi uyarınca, devletin yasama, yürütme veya yargı organlarının fiilleri, uluslararası hukuk bakımından devlete atfedilir (ILC, 2001). Ayrıca devletin talimatı, yönlendirmesi veya etkin kontrolü altında hareket eden özel kişiler de devlete atfedilebilir eylemler gerçekleştirmiş sayılmaktadır.

Uluslararası Adalet Divanı, Nicaragua v. United States kararında, silahlı gruplar üzerindeki “etkin kontrol” kriterini geliştirmiş ve bu kriterin atfedilebilirlik açısından belirleyici olduğunu vurgulamıştır (ICJ, 1986). Bu bağlamda, ABD istihbarat birimleri, özel kuvvetleri veya bunlarla bağlantılı aktörler tarafından gerçekleştirilen bir zorla götürme operasyonu, doğrudan ABD'ye atfedilebilecek bir fiil olarak değerlendirilecektir.

Önemli olan husus, fiilin açık biçimde ilan edilip edilmediği değil; fiilen devletin bilgisi, onayı veya kontrolü altında gerçekleştirilmiş olmasıdır. Gizli veya örtülü operasyonlar da uluslararası sorumluluktan kaçınma aracı olarak kabul edilmemektedir.

6.3. Egemenlik ve Müdahale Yasağının İhlali

Bir devlet başkanının ülke toprakları içinde yakalanarak zorla başka bir ülkeye götürülmesi, her şeyden önce egemenliğin ihlali anlamına gelmektedir. Uluslararası hukukta egemenlik, devletin toprakları üzerinde münhasır yetkiye sahip olmasını ifade eder. Bu yetki, ilgili devletin rızası olmaksızın yabancı devletlerce egemenlik ihlal edilemez (Shaw, 2017).

Bu tür bir eylem, aynı zamanda müdahale yasağının da ihhalidir. Zira müdahale yasağı, bir devletin siyasal sisteminin ve yönetim organlarının dış baskıdan korunmasını amaçlamaktadır. Seçilmiş bir devlet başkanının zorla görevden alınması veya etkisiz hale getirilmesi, müdahalenin en ağır biçimlerinden biridir (Gray, 2018).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 2625 sayılı kararı, bir devletin başka bir devletin siyasi düzenini zorla değiştirmesinin kesin biçimde yasak olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (United Nations General Assembly, 1970).

6.4. Zor Kullanma Yasağının İhlali

BM Şartı'nın 2(4). Maddesinde yer alan zor kullanma yasağı, uluslararası hukukun emredici normları (jus cogens) arasında kabul edilmektedir. Bu yasak, yalnızca geniş çaplı askeri saldırıları değil, sınırlı ve hedefli güç kullanımını da kapsamaktadır (Cassese, 2005).

Bir devlet başkanının zorla yakalanması ve ülke dışına çıkarılması, fiziki güç kullanımını içerdiği ölçüde, zor kullanma yasağının ihlali anlamına gelir. Bu tür bir eylemin “sınırlı” veya “hedefli” olması, hukuka aykırılığı ortadan kaldırmamaktadır. Uluslararası hukuk, güç kullanımının derecesine göre değil, ilkesel yasaklamaya göre değerlendirme yapmaktadır.

6.5. Kişi Özgürlüğü ve İnsan Hakları İhlalleri

Devlet başkanlarının özel statüsüne ek olarak, söz konusu eylem uluslararası insan hakları hukuku bakımından da ciddi ihlaller içermektedir. Keyfi tutuklama ve zorla kaybetme yasağı, Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin (ICCPR) 9. maddesi kapsamında güvence altına alınmıştır (United Nations Human Rights Committee, 2004).

Zorla götürme uygulamaları, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin El-Masri kararında açıkça hukuka aykırı bulunmuş ve devletlerin bu tür eylemlerden doğrudan sorumlu tutulabileceği belirtilmiştir (European Court of Human Rights, 2014). Bu içtihat, zorla götürmenin devletlerarası boyut kazanması halinde dahi insan hakları ihlali olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

6.6. Hukuka Aykırılığı Ortadan Kaldıran Hallerin Uygulanamazlığı

Uluslararası hukukta bazı durumlarda hukuka aykırılığı ortadan kaldıran haller (meşru müdafaa, rıza, zorunluluk) ileri sürülebilir. Ancak Venezuela bağlamında iddia edilen eylem bakımından bu savunmaların hiçbirinin geçerli olmadığı görülmektedir.

Meşru müdafaa, silahlı bir saldırının varlığını gerektirir (BM Şartı md. 51). Bir devlet başkanının varlığı veya politikaları, tek başına silahlı saldırı teşkil etmez. Rıza, ancak yetkili anayasal makamlar tarafından verildiğinde geçerlidir. Zorla götürülen bir devlet başkanının rıza verdiğinden söz edilemez. Zorunluluk hali, jus cogens normlarının ihlalini meşrulaştıramaz (ILC, 2001).

6.7. Devlet Sorumluluğunun Sonuçları

Uluslararası hukuka aykırı bir fiilin tespiti halinde, sorumlu devlet için birtakım sonuçlar doğar. Bunlar arasında ihlalin sona erdirilmesi, zararın tazmini ve tekrar etmeme güvenceleri yer almaktadır (Crawford, 2019). Ayrıca mağdur devletin, hukuka uygun karşı önlemler alma hakkı da doğabilir.

Ancak büyük güçler söz konusu olduğunda, bu mekanizmaların fiilen işletilememesi, uluslararası hukukun yapısal bir sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, hukukun bağlayıcılığını ortadan kaldırmamakta; aksine, normatif ihlalin ağırlığını daha da artırmaktadır.

6.8. Değerlendirme

Bu bölümde yapılan analiz, seçilmiş bir devlet başkanının yabancı bir devlet tarafından zorla ülke dışına çıkarılmasının, çoklu ve ağır uluslararası hukuk ihlalleri içerdiğini ortaya koymaktadır. Bu tür bir eylem, egemenlikten insan haklarına, zor kullanma yasağından dokunulmazlığa kadar uzanan geniş bir normatif alanı ihlal etmektedir. Dolayısıyla böyle bir davranış, uluslararası hukuk bakımından istisnai değil, en ağır sorumluluk doğuran fiillerden biri olarak değerlendirilmelidir.

VII. ABD’NİN OLASI HUKUKİ GEREKÇELERİ VE SAVUNMALARI

7.1. Genel Çerçeve: Savunmaların Hukuki Sınırları

Uluslararası hukukta bir devletin hukuka aykırı fiilinden doğan sorumluluğunu ortadan kaldıracabilecek savunmalar sınırlı ve istisnai niteliktedir. Bu savunmalar, Uluslararası Hukuk Komisyonu’nun Devlet Sorumluluğu Taslak Maddeleri’nde açıkça düzenlenmiş olup, keyfi biçimde genişletilmeleri mümkün değildir (ILC, 2001). Özellikle jus cogens niteliğindeki normların ihlali söz konusu olduğunda, savunmaların uygulanabilirliği daha da daralmaktadır (Crawford, 2019).

ABD’nin Venezuela bağlamında iddia edilen türden bir eylemi meşrulaştırmak için ileri sürebileceği başlıca savunmalar; meşru müdafaa, insani müdahale, demokrasi ve insan haklarının korunması ve tanımama/gayrimeşru lider argümanlarıdır. Bu bölümde, söz konusu savunmaların her biri ayrı ayrı ele alınarak hukuki geçerlilikleri değerlendirilecektir.

7.2. Meşru Müdafaa İddiası (BM Şartı Madde 51)

Meşru müdafaa, Birleşmiş Milletler Şartı’nın 51. maddesinde düzenlenmiş olup, bir devletin ancak silahlı bir saldırıya maruz kalması halinde güç kullanmasına izin vermektedir (United Nations, 1945). Uluslararası Adalet Divanı, meşru müdafaa’nın uygulanabilmesi için saldırının “ciddi” ve “gerçek” olması gerektiğini açıkça vurgulamıştır (ICJ, 1986).

Venezuela bağlamında, seçilmiş bir devlet başkanının varlığı veya politikaları, ABD’ye yönelik bir silahlı saldırı teşkil etmemektedir. Doktrinde de, siyasal tehdit algılarının veya ideolojik farklılıkların meşru müdafaa kapsamında değerlendirilemeyeceği kabul edilmektedir. Dolayısıyla, bir devlet başkanının zorla ülke dışına çıkarılmasını meşru müdafaa gerekçesiyle açıklamak, hukuken mümkün değildir.

Ayrıca meşru müdafaa, orantılılık ve gereklilik ilkelerine tabidir. Bir devlet başkanının kaçırılması gibi hedefli ve kişisel bir operasyon, bu ilkelerle bağdaşmamaktadır (Gray, 2018).

7.3. İnsani Müdahale ve İnsan Haklarının Korunması Argümanı

İnsani müdahale, uluslararası hukukta tartışmalı bir kavramdır ve genel kabul görmüş bir hukuki dayanağa sahip değildir. Birleşmiş Milletler Şartı, insan hakları ihlallerinin varlığını tek taraflı güç kullanımı için meşru gerekçe olarak tanımamaktadır.

Her ne kadar bazı devletler, ağır ve yaygın insan hakları ihlallerini gerekçe göstererek müdahalelerini meşrulaştırmaya çalışmış olsa da, bu yaklaşım doktrinde geniş ölçüde eleştirilmiştir. Uluslararası hukukun mevcut durumunda, insani müdahalenin ancak Güvenlik Konseyi yetkilendirmesiyle hukuka uygun olabileceği kabul edilmektedir. Türk doktrininde de insani müdahalenin Güvenlik Konseyi yetkisi olmaksızın hukuka uygun sayılamayacağı genel kabul görmektedir (Gündüz, 2020).

Venezuela örneğinde, Güvenlik Konseyi’nden alınmış herhangi bir yetkilendirme bulunmadığı gerçeği altında, insani müdahale argümanı hukuki dayanaktan yoksundur. Ayrıca, bir devlet başkanının zorla ülke dışına çıkarılması, insan haklarını korumaktan ziyade, yeni ve ağır ihlaller yaratmaktadır.

7.4. Demokrasi İhracı ve Anayasal Düzeni Koruma İddiası

Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD dış politikasında sıkça rastlanan bir diğer savunma, demokrasinin yeniden tesisi veya anayasal düzenin korunması iddiasıdır. Ancak uluslararası hukukta, bir devletin başka bir devletin siyasal rejimini zorla değiştirme yetkisi bulunmamaktadır.

Uluslararası hukuk doktrini, demokratik yönetimin teşvik edilmesini meşru bir amaç olarak kabul etmekle birlikte, bu amaca ulaşmak için güç kullanımını hukuka uygun görmemektedir. Bu bağlamda, seçilmiş bir devlet başkanının zorla görevden alınması, demokrasiyle bağdaşmadığı gibi, anayasal düzenin açık ihlalini teşkil etmektedir.

7.5. Tanımama Politikası ve “Gayrimeşru Lider” Argümanı

ABD’nin olası savunmalarından biri, Venezuela’daki devlet başkanının “gayrimeşru” olduğu ve bu nedenle uluslararası hukuk korumasından yararlanamayacağı iddiası olabilir. Ancak uluslararası hukukta tanımama, esasen siyasal bir işlemdir ve hukuki statüyü tek başına ortadan kaldırmaz.

Talmon’un da belirttiği üzere, bir hükümetin tanınmaması, o hükümetin fiili kontrolünü ve uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülüklerini ortadan kaldırmaz (Talmon, 1998). Dolayısıyla, bir devletin başka bir devletin liderini tanımaması, onu zorla görevden alma veya kaçırma yetkisi vermez. Bu tür bir argüman kabul edildiği takdirde, uluslararası hukuk düzeni keyfi müdahalelere tamamen açık hale gelir ki bu durum, hukukun temel amacına aykırıdır.

7.6. Değerlendirme

Bu bölümde incelenen savunmaların hiçbiri, seçilmiş bir devlet başkanının yabancı bir devlet tarafından zorla ülke dışına çıkarılmasını hukuken meşrulaştırmamaktadır. Meşru müdafaa, insani müdahale, demokrasi ihracı veya tanımama gibi argümanlar ya hukuki koşulları sağlamamakta ya da uluslararası hukukun açık yasaklarıyla çatışmaktadır.

Dolayısıyla, ABD'nin ileri sürebileceği olası savunmalar, bu tür bir eylemin uluslararası hukuka aykırı niteliğini ortadan kaldırmamaktadır. Aksine, savunmaların zayıflığı, ihlalin ağırlığını ve uluslararası hukuk düzeninin büyük güçler karşısındaki kırılganlığını daha da görünür kılmaktadır.

VIII. “HAYDUT DEVLET” KAVRAMI VE ABD

8.1. Haydut Devlet Kavramının Kökeni ve Tanımı

“Haydut devlet” kavramı, uluslararası hukukun klasik terminolojisinden değil, büyük ölçüde ABD merkezli dış politika söyleminden doğmuştur. Kavram, özellikle 1990'lı yıllarda, ABD tarafından uluslararası hukuku sistematik biçimde ihlal ettiği ve küresel güvenliğe tehdit oluşturduğu iddia edilen devletleri tanımlamak için kullanılmıştır. Ancak bu kavramın hukuki bir tanımı veya uluslararası antlaşmalarda kabul edilmiş bir içeriği bulunmamaktadır.

Hukuki olmaktan ziyade politik ve ideolojik bir nitelik taşıyan “haydut devlet” kavramı, genellikle belirli devletleri uluslararası toplumdan dışlamak, yaptırımları ve müdahaleleri meşrulaştırmak amacıyla kullanılmıştır (Simpson, 2004). Bu durum, kavramın normatif tarafsızlığını ciddi biçimde tartışmalı hale getirmektedir.

8.2. Haydut Devlet Kavramının İleri Sürülen Kriterleri

Literatürde açıkça tanımlanmış bir ölçüt bulunmamakla birlikte, “haydut devlet” olarak nitelendirilen devletlere atfedilen bazı ortak özellikler olduğu görülmektedir. Bunlar arasında: a. Uluslararası hukukun temel normlarını sistematik biçimde ihlal etmek, b. Zor kullanma yasağını ihlal eden dış politika uygulamaları benimsemek, c. Uluslararası kurum ve mekanizmaları tanımamak veya işlevsizleştirmek, d. İnsan hakları ihlallerini sürdürmek ve hesap verebilirlikten kaçınmak sayılabilir. Bu kriterler dikkatle incelendiğinde, hukuki bir tanımdan ziyade normatif bir çerçeve sundukları görülmektedir. Dolayısıyla, kavramın hangi devlete uygulanacağı, büyük ölçüde güç ilişkilerine ve siyasal tercihlere bağlıdır.

8.3. Kavramın Seçici ve Asimetrik Uygulanması

Eleştirel uluslararası hukuk literatürü, “haydut devlet” kavramının seçici biçimde uygulandığını ve büyük güçlerin kendi ihlallerini görünmez kıldığını savunmaktadır (Koskeniemi, 2005). Zayıf veya orta ölçekli devletler, benzer ihlallerde bulunduklarında “haydut” olarak damgalanırken, büyük güçlerin çok daha ağır ihlalleri çoğu zaman cezasız kalmaktadır.

Simpson'un “eşitsiz egemenlik” kavramı, bu durumu açıklamak için önemli bir teorik araç sunmaktadır. Buna göre, uluslararası hukuk düzeni, büyük güçlere fiili bir ayrıcalık tanımakta; bu da hukukun evrensellik iddiasını zayıflatmaktadır (Simpson, 2004). Uluslararası hukukun büyük güçler tarafından seçici biçimde uygulanması, Türk doktrininde de sıklıkla eleştirilmektedir (Aksar, 2021).

8.4. Kavramın Tersine Çevrilmesi: ABD Bir Haydut Devlet midir?

Bu makalenin temel sorularından biri, “haydut devlet” kavramının tersine çevrilerek ABD'ye uygulanıp uygulanamayacağıdır. ABD'nin uluslararası hukuka yönelik yaklaşımı, özellikle tek taraflı müdahaleler, Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi olmaksızın güç kullanımı ve uluslararası

yargı mekanizmalarına mesafeli tutumu dikkate alındığında, ciddi eleştirilerle karşı karşıyadır (Byers, 2003).

ABD'nin Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni tanınaması, Guantánamo uygulamaları, zorla götürme programları ve rejim değişikliğine yönelik müdahaleleri, uluslararası hukukun temel normlarıyla açıkça çelişmektedir. Venezuela bağlamında iddia edilen bir devlet başkanının zorla ülke dışına çıkarılması eylemi, bu ihlaller zincirine yeni ve ağır bir halka ekleyecektir.

Bu tür bir eylem, yukarıda sıralanan “haydut devlet” kriterlerinin birçoğunu karşılamaktadır: egemenlik ihlali, zor kullanımı, insan hakları ihlalleri ve uluslararası hukuka meydan okuma.

8.5. Hukuk ve Güç Arasındaki Gerilim

ABD örneği, uluslararası hukukun normatif iddiaları ile fiili güç ilişkileri arasındaki derin gerilimi gözler önüne sermektedir. Koskenniemi'ye göre, uluslararası hukuk çoğu zaman ya güç sahipleri için bir meşrulaştırma aracı ya da zayıflar için bir savunma dili olarak kullanılmaktadır (Koskenniemi, 2005).

Bu bağlamda, “haydut devlet” kavramı, hukuki bir analiz aracı olmaktan ziyade, hegemonik bir söylem işlevi görmektedir. Ancak kavram, eleştirel bir perspektifle tersine çevrildiğinde, büyük güçlerin hukuka aykırı davranışlarını teşhir etmek için kullanılabilecek analitik bir araç haline gelebilir.

8.6. Değerlendirme

Bu bölümde yapılan analiz, “haydut devlet” kavramının hukuki değil, politik bir araç olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, uluslararası hukukun temel normlarını sistematik biçimde ihlal eden her devletin, büyüklüğüne veya gücüne bakılmaksızın eleştiriye tabi tutulması gerektiği açıktır. Venezuela bağlamında söz konusu eylem, ABD'nin bu eleştirel kavram çerçevesinde değerlendirilmesini mümkün kılacak nitelikte ağır bir ihlal teşkil etmektedir.

IX. KARŞILAŞTIRMALI VAKA ANALİZİ: DEVLET BAŞKANLARINA YÖNELİK MÜDAHALELER

9.1. Karşılaştırmalı Yöntemin Gerekçesi

Karşılaştırmalı vaka analizi, uluslararası hukukta norm ile pratik arasındaki uyumsuzluğu ortaya koymak için sıklıkla başvurulan bir yöntemdir. Tekil bir olayın hukuki niteliği, benzer vakalarla birlikte ele alındığında daha net biçimde değerlendirilebilmektedir (Cassese, 2005). Bu bölümde, Manuel Noriega (Panama), Saddam Hüseyin (Irak) ve Slobodan Milošević (Sırbistan) vakaları incelenerek, devlet başkanlarına yönelik dış müdahalelerin hukuki ve politik boyutları analiz edilmektedir.

Bu vakalar, farklı coğrafyalarda ve farklı gerekçelerle gerçekleşmiş olsa da, ortak bir özelliği paylaşmaktadır: büyük güçlerin, özellikle ABD'nin, uluslararası hukukun sınırlarını zorlayarak doğrudan liderleri hedef alması.

9.2. Manuel Noriega Vakası (Panama, 1989)

Panama lideri Manuel Noriega'nın ABD tarafından yakalanması, devlet başkanlarının zorla tutulması ve ülke dışına çıkarılması bağlamında en sık atıf yapılan örneklerden biridir. ABD, Noriega'yı uyuşturucu kaçakçılığı ve ABD ulusal güvenliğine tehdit oluşturmakla suçlamış; 1989 yılında Panama'yı işgal ederek Noriega'yı yakalamış ve ABD'ye götürmüştür.

Uluslararası hukuk literatüründe bu operasyon, egemenlik ihlali ve zor kullanma yasağının ihlali olarak değerlendirilmiştir (Byers, 2003). ABD'nin ileri sürdüğü gerekçeler –ABD vatandaşlarını koruma ve demokrasiye geçişi sağlama–, BM Şartı çerçevesinde hukuki kabul görmemiştir. Noriega'nın yakalanması, hukuki bir süreçten ziyade, fiili güç kullanımına dayanmaktadır.

Bu vaka, büyük güçlerin kendi iç hukuklarını evrenselleştirerek başka devletlerin liderlerini yargılamaya çalışmasının, uluslararası hukukun temel ilkeleriyle nasıl çatıştığını göstermektedir.

9.3. Saddam Hüseyin Vakası (Irak, 2003)

Irak'ın 2003 yılında ABD öncülüğündeki koalisyon tarafından işgali ve Saddam Hüseyin'in yakalanması, lider hedefli müdahalelerin bir diğer önemli örneğidir. ABD, Irak müdahalesini kitle imha silahları tehdidi ve terörle mücadele gerekçeleriyle meşrulaştırmaya çalışmıştır.

Ancak bu gerekçelerin büyük ölçüde temelsiz olduğu daha sonra ortaya çıkmış; müdahalenin uluslararası hukuka aykırı olduğu yönünde güçlü bir akademik ve hukuki konsensüs oluşmuştur (Gray, 2018). Saddam Hüseyin'in yakalanması, işgalin hukuka aykırılığını ortadan kaldırmamış; aksine, ihlallerin sembolik bir uzantısı olarak değerlendirilmiştir.

Bu vaka, bir devlet başkanının yakalanmasının, müdahalenin hukuki niteliğini “sonradan” meşrulaştıramayacağını göstermektedir. Uluslararası hukukta hukuka aykırı bir fiilin sonuçları, fiilin başlangıçtaki niteliğiyle birlikte değerlendirilir (Crawford, 2019).

9.4. Slobodan Milošević Vakası (Sırbistan, 2001)

Slobodan Milošević'in Lahey'deki Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne teslim edilmesi, önceki iki vakadan belirli açılardan ayrılmaktadır. Milošević, NATO müdahalesinin ardından değil; Sırbistan iç hukuk süreci sonucunda, uluslararası baskılar altında Lahey'e gönderilmiştir.

Her ne kadar bu vaka, uluslararası ceza hukuku mekanizmalarıyla bağlantılı olsa da, teslim sürecinin yoğun dış baskı ve ekonomik yaptırımlar altında gerçekleştiği dikkate alındığında, egemenlik tartışmaları burada da gündeme gelmektedir. Bununla birlikte, Milošević vakası, Venezuela senaryosundan farklı olarak, doğrudan yabancı bir devletin lideri kaçırması şeklinde gerçekleşmemiştir. Bu durum, uluslararası ceza mekanizmaları ile tek taraflı güç kullanımı arasındaki farkı ortaya koymaktadır.

9.5. Venezuela Senaryosu ile Karşılaştırmalı Değerlendirme

Venezuela bağlamında iddia edilen bir devlet başkanının zorla ülke dışına çıkarılması, Noriega ve Saddam vakalarına daha yakın bir nitelik taşımaktadır. Ancak bu olayın ayırt edici özelliği,

işgal veya açık savaş durumu olmaksızın, doğrudan liderin hedef alınmasıdır. Bu durum, müdahalenin hukuki ağırlığını daha da artırmaktadır.

Karşılaştırmalı analiz, bu tür eylemlerin istisnai sapmalar değil, büyük güçlerin dış politika pratiğinde süreklilik arz eden davranışlar olduğunu göstermektedir. Uluslararası hukuk, bu pratikler karşısında çoğu zaman etkisiz kalmakta; ancak bu durum normların geçerliliğini ortadan kaldırmamaktadır.

9.6. Değerlendirme

Bu bölümde incelenen vakalar, devlet başkanlarına yönelik dış müdahalelerin, uluslararası hukukun en tartışmalı alanlarından biri olduğunu ortaya koymaktadır. Venezuela olayı, önceki örneklerin devamı niteliğinde olup, büyük güçlerin hukuku araçsallaştırma eğilimini açıkça yansıtmaktadır. Karşılaştırmalı analiz, bu tür eylemlerin hukuki meşruiyetten ziyade güç ilişkilerine dayandığını teyit etmektedir.

X. ULUSLARARASI SİSTEMDE GÜÇ VE HUKUK ARASINDAKİ GERİLİM

10.1. Uluslararası Hukukun Yapısal Sınırları

Uluslararası hukuk, devletlerin rızasına dayalı yatay bir sistem olarak tasarlanmıştır. Bu yapı, hukukun bağlayıcılığını büyük ölçüde devletlerin iyi niyetine bırakmakta; merkezi bir yaptırım mekanizmasının yokluğu ise hukukun uygulanabilirliğini sınırlamaktadır (Shaw, 2017). Özellikle büyük güçler söz konusu olduğunda, bu yapısal sınırlılıklar daha görünür hale gelmektedir.

ABD gibi askeri, ekonomik ve siyasi kapasitesi yüksek devletler, uluslararası hukukun ihlali halinde dahi fiili bir dokunulmazlık alanı elde edebilmektedir. Bu durum, hukukun eşit uygulanması ilkesini zedelemekte ve normatif düzenin meşruiyetini sorgulanır hale getirmektedir (Simpson, 2004).

10.2. Güçlü Devletler ve Hukuki İstisnacılık

Uluslararası ilişkiler literatüründe sıklıkla dile getirilen “hukuki istisnacılık”, büyük güçlerin kendilerini uluslararası hukukun genel kurallarının dışında veya üstünde görme eğilimini ifade etmektedir. ABD’nin Uluslararası Ceza Mahkemesi’ne taraf olmaması, Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi olmaksızın müdahalelerde bulunması ve uluslararası yargı denetimine direnmesi, bu istisnacılığın somut örnekleridir.

Agamben’in “olağanüstü hal” kavramı, bu durumu açıklamak için yararlı bir teorik çerçeve sunmaktadır. Buna göre, güçlü aktörler hukuku askıya alarak istisnayı kalıcı hale getirmekte; böylece hukukun kendisi, gücün hizmetine girmektedir. Venezuela bağlamında iddia edilen müdahale, bu istisnacı pratiğin yeni bir tezahürü olarak değerlendirilebilir.

10.3. Uluslararası Hukukun Seçici Uygulanması

Uluslararası hukukun seçici uygulanması, yalnızca normların ihlal edilmesiyle değil, ihlaller karşısında gösterilen tepkilerin farklılığıyla da ortaya çıkmaktadır. Zayıf devletler ve aktörler,

benzer ihlaller nedeniyle yaptırımlara ve müdahalelere maruz kalırken; büyük güçlerin ihlalleri çoğu zaman siyasal gerekçelerle tolere edilmektedir.

Bu seçicilik, uluslararası hukukun evrensellik iddiasını zayıflatmakta ve hukukun ahlaki otoritesini aşındırmaktadır. Venezuela olayı, bu çifte standardın en çarpıcı örneklerinden biri olmaya adaydır.

10.4. Küresel Adalet ve Hesap Verebilirlik Sorunu

Uluslararası hukukun temel amaçlarından biri, küresel düzeyde adaletin sağlanması ve güç kullanımının sınırlandırılmasıdır. Ancak mevcut uluslararası sistem, büyük güçlerin hesap verebilirliğini sağlamada yetersiz kalmaktadır. Bu durum, hukukun normatif iddiaları ile fiili uygulamalar arasındaki uçurumu derinleştirmektedir (Moyn, 2018).

Bununla birlikte, hukukun etkisizliği iddiası, normların geçersiz olduğu anlamına gelmemektedir. Aksine, ihlallerin yoğunluğu, hukuki eleştirinin ve normatif direncin önemini daha da artırmaktadır (Koskenniemi, 2005).

10.5. Değerlendirme

Bu bölümde yapılan analiz, Venezuela bağlamındaki eylemin yalnızca münferit bir hukuki ihlal olmadığını; uluslararası sistemde güç ve hukuk arasındaki yapısal gerilimin bir yansıması olduğunu ortaya koymaktadır. Uluslararası hukuk, büyük güçler karşısında kırılabilir olsa da, normatif gücünü tamamen yitirmiş değildir. Bu normlar, eleştirel analiz ve hukuki söylem yoluyla canlı tutulmaktadır.

XI. ULUSLARARASI CEZA ADALETİ, SEÇİCİLİK VE ÇİFTE STANDART

Uluslararası ceza adaletinin temel iddiası, soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları gibi en ağır uluslararası suçların, failin kimliğinden, resmi sıfatından ve siyasi gücünden bağımsız olarak soruşturulması ve kovuşturulmasıdır. Bu ilke, Roma Statüsü'nün 27. maddesinde açıkça ifade edildiği üzere, resmi sıfatın ceza sorumluluğunu ortadan kaldırmaması esasına dayanmaktadır (United Nations, 1998). Ancak gerek Gazze'de yaşanan ağır uluslararası insancıl hukuk ihlalleri gerekse Venezuela bağlamında seçilmiş bir devlet başkanına yönelik müdahale ve zorla götürme iddiaları, bu normatif iddianın uygulamada ciddi biçimde aşındığını göstermektedir.

Uluslararası Ceza Mahkemesi Savcılığı'nın, İsrail'in Gazze'deki askeri operasyonları kapsamında Başbakan Benjamin Netanyahu ve bazı üst düzey İsraili yetkililer hakkında savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar temelinde yürüttüğü yargısal süreç ve tutuklama talepleri, uluslararası ceza hukukunun evrensellik iddiası açısından kritik bir eşik teşkil etmektedir. Bu süreç, Mahkeme'nin yalnızca "küresel Güney" olarak adlandırılan devletlerin aktörlerine değil, Batı tarafından siyasi ve askeri olarak desteklenen liderlere yönelik de yetki kullanabileceğini göstermesi bakımından normatif önem taşımaktadır (Cassese, 2005; Crawford, 2019).

Buna karşılık, ABD Başkanı ve yönetiminin, söz konusu yargısal süreçlere rağmen İsrail'in üst düzey siyasi ve askeri yetkililerini Beyaz Saray'da ağırlamaya devam etmesi, uluslararası ceza adaletinin seçici uygulanması sorununu açık biçimde ortaya koymaktadır. Benzer bir seçicilik,

Venezuela örneğinde de gözlemlenmektedir. ABD'nin, Venezuela'da demokratik yollarla seçilmiş devlet başkanının meşruiyetini reddetmesi ve ülkenin egemenliğini ihlal eden müdahaleleri desteklemesi, uluslararası hukukun egemen eşitlik ve iç işlerine karışmama ilkeleriyle doğrudan çelişmektedir (Shaw, 2017). Bu noktada ortaya çıkan temel sorun, ABD'nin uluslararası hukuka ilişkin yaklaşımındaki yapısal çifte standarttır. ABD, geçmişte bazı devletler ve liderler söz konusu olduğunda Uluslararası Ceza Mahkemesi süreçlerini desteklemiş, hatta bu süreçleri dış politikanın bir aracı olarak kullanmıştır. Buna karşın, hem Gazze bağlamında UCM'nin yetkisini reddeden hem de Venezuela örneğinde uluslararası hukukun devlet başkanlarına tanıdığı korumaları fiilen göz ardı eden bir tutum benimsemiştir. Bu durum, uluslararası hukukun normatif bütünlüğünü zedeleyen temel faktörlerden biri olarak değerlendirilmektedir (Simpson, 2004; Koskeniemi, 2005).

Akademik literatürde yaygın biçimde kabul edildiği üzere, uluslararası hukukun gücü yalnızca yaptırım mekanizmalarına değil; tutarlılık, öngörülebilirlik ve eşit uygulanabilirlik iddiasına dayanmaktadır (Shaw, 2017). Büyük güçlerin ve onların müttefiklerinin fiilen hukukun dışında tutulduğu bir düzende, uluslararası ceza adaletinin evrensel bir sistem olduğu iddiası inandırıcılığını kaybetmektedir. Gazze ve Venezuela örnekleri, bu normatif erozyonun yalnızca istisnai vakalar değil, yapısal bir soruna işaret ettiğini göstermektedir. ABD yönetiminin, Gazze'de işlenen ağır suçlara ilişkin uluslararası yargısal süreçleri görmezden gelmesi ile Venezuela'da seçilmiş bir hükümete karşı rejim değişikliği söylem ve pratiklerini sürdürmesi, fiilen şu mesajı üretmektedir: Uluslararası hukuk ve uluslararası ceza adaleti, yalnızca jeopolitik olarak korumasız aktörler için bağlayıcıdır. Bu mesaj, hukukun caydırıcılık kapasitesini zayıflatmakta ve mağdurlar açısından adalet duygusunu derinden sarsmaktadır (Byers, 2003).

Daha da önemlisi, bu çifte standartlı yaklaşım, uluslararası hukukun kolektif hafıza ve ahlaki sınır üretme işlevini de aşındırmaktadır. Uluslararası ceza yargılamaları ve egemenlik normları, yalnızca bireysel cezalandırma mekanizmaları değil; aynı zamanda hangi eylemlerin insanlık için kabul edilemez olduğunu kayda geçiren tarihsel süreçlerdir. Bu süreçlerin siyasi çıkarlar doğrultusunda etkisizleştirilmesi, gelecekte benzer ihlallerin daha kolay meşrulaştırılmasına zemin hazırlamaktadır (Moyn, 2018). Sonuç olarak Gazze ve Venezuela bağlamında ortaya çıkan tablo, uluslararası hukukun en temel açmazını bir kez daha gözler önüne sermektedir: Hukukun evrensellik iddiası ile büyük güç siyasetinin gerçekliği arasındaki yapısal gerilim. ABD'nin her iki krizde sergilediği tutum, bu gerilimin sistematik biçimde hukukun aleyhine çözüldüğünü göstermektedir. Bu durum, yalnızca Filistin ve Venezuela halkları açısından değil, uluslararası hukuka ve uluslararası ceza adaletine inanan tüm aktörler açısından uzun vadeli ve derin bir meşruiyet krizine işaret etmektedir.

XII. ABD-VENEZUELA OLAYININ TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Venezuela bağlamında tartışılan ve bir devletin seçilmiş devlet başkanının zorla alıkonularak başka bir ülkeye götürülmesi gibi senaryolar, yalnızca ilgili ülkeyi değil, uluslararası sistemin tamamını ilgilendiren ciddi hukuki ve siyasal sonuçlar doğurmaktadır. Bu tür eylemler, uluslararası hukukun temel ilkeleri olan devlet egemenliği, zor kullanma yasağı ve devlet başkanlarının dokunulmazlığı açısından açık ihlal niteliği taşımaktadır. Türkiye açısından bu gelişmeler, soyut bir dış politika tartışmasının ötesinde, doğrudan ulusal çıkarları ve güvenliği

ilgilendiren bir mahiyet arz etmektedir. Zira uluslararası hukuk normlarının büyük güçler tarafından seçici biçimde ihlal edilmesi, orta ölçekli ve bölgesel güç konumundaki devletler için emsal teşkil etme riski taşımaktadır. Bu tür müdahalelerin normalleşmesi hâlinde, Türkiye'nin de içinde bulunduğu coğrafyada benzer gerekçelerle egemenlik ihlallerinin meşrulaştırılması ihtimali artacaktır. “Demokrasi”, “insan hakları” veya “meşruiyet krizi” gibi kavramların, askeri veya zorlayıcı müdahaleler için araçsallaştırılması, Türkiye'nin hem iç siyasal süreçleri hem de bölgesel politikaları açısından dikkatle izlenmelidir. Ayrıca, devlet başkanlarının veya üst düzey yöneticilerin hedef alınması pratiğinin kabul görmesi, uluslararası istikrarı zayıflatacak ve diplomatik çözüm mekanizmalarını işlevsiz hâle getirecektir. Bu durum, Türkiye'nin çok taraflı diplomasiye dayalı dış politika yaklaşımıyla açık bir çelişki içindedir.

Bu çerçevede Türkiye'nin atması gereken adımlar üç temel ekseninde değerlendirilebilir: Birincisi, normatif duruşun güçlendirilmesi. Türkiye, uluslararası platformlarda (Birleşmiş Milletler, İİT, G20 ve benzeri çok taraflı mekanizmalar) devlet egemenliği, zor kullanma yasağı ve liderlerin dokunulmazlığı ilkelerini açık ve tutarlı biçimde savunmalıdır. Bu tutum, Türkiye'nin ilkesel dış politika söylemini güçlendirecek ve hukuki meşruiyetini artıracaktır. İkincisi, emsal oluşturma riskine karşı dikkatli diplomasi. Türkiye, başka ülkelerde yaşanan bu tür ihlallere sessiz kalmanın, ileride benzer gerekçelerin kendisi için de ileri sürülmesine zemin hazırlayabileceğinin farkında olmalıdır. Bu nedenle, seçici değil ilkesel bir yaklaşım benimsenmelidir. Üçüncüsü, stratejik iletişim ve kamu diplomasisi. Kamuoyu ve siyasal karar alıcılar, bu tür uluslararası gelişmelerin yalnızca “uzak ülkelerdeki krizler” olmadığı konusunda bilgilendirilmelidir. Uluslararası hukukun zayıflamasının, Türkiye'nin uzun vadeli güvenliği ve bağımsız karar alma kapasitesi üzerinde doğrudan etkileri olduğu anlatılmalıdır.

XIII. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma, ABD'nin Venezuela'ya yönelik olası bir müdahalesi kapsamında, seçilmiş bir devlet başkanının evinden alınarak ABD'ye zorla götürülmesi olayında uluslararası hukuk çerçevesinde incelemeyi amaçlamıştır. Bu olay, yalnızca tekil bir hukuki ihlal iddiası olarak değil; uluslararası hukukun normatif yapısı, güç ilişkileri ve hegemonik pratikler bağlamında ele alınmıştır. Çalışma boyunca temel hedef, böyle bir eylemin uluslararası hukuk açısından hangi normları ihlal ettiği, hangi savunmalarla meşrulaştırılmaya çalışılabileceği ve bu savunmaların neden hukuken geçersiz olduğu sorularına sistematik ve akademik cevaplar sunmaktır. Aynı zamanda, “haydut devlet” kavramının eleştirel biçimde yeniden değerlendirilmesi yoluyla, uluslararası hukukta çifte standart ve seçici uygulama sorunu görünür kılınmıştır.

Çalışmanın ulaştığı temel bulgu, böyle bir eylemin uluslararası hukukun birden fazla temel normunu eşzamanlı ve ağır biçimde ihlal edeceğidir. Bu normlar arasında özellikle şunlar öne çıkmaktadır: Devletlerin egemen eşitliği ilkesi, iç işlerine karışmama ve müdahale yasağı, zor kullanma yasağı (BM Şartı md. 2/4), devlet başkanlarının kişisel dokunulmazlığı, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı. Bu ihlallerin niteliği, sıradan veya tali ihlallerden farklıdır. Çalışma, söz konusu eylemin emredici norm “jus cogens” normlarla doğrudan çatıştığını ve bu nedenle hiçbir koşulda meşrulaştırılamayacağını ortaya koymuştur (Crawford, 2019;

Shaw, 2017). Makale boyunca ayrıntılı biçimde analiz edilen meşru müdafaa, insani müdahale, demokrasi ihracı ve tanımama gibi savunmaların, uluslararası hukukun mevcut yapısı içinde hukuki dayanaktan yoksun olduğu sonucuna varılmıştır. Özellikle: Meşru müdafaa, silahlı saldırı koşulunun yokluğu nedeniyle uygulanamazdır (Dinstein, 2017). İnsani müdahale, Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi olmaksızın hukuka uygun değildir. Demokrasi veya anayasal düzenin korunması, güç kullanımını meşrulaştıran bir norm değildir. Bir hükümetin tanınmaması, liderin uluslararası hukuk korumasını ortadan kaldırmaz (Talmon, 1998). Bu bağlamda çalışma, hukuki savunmaların, hukuki olmaktan ziyade siyasal ve söylemsel araçlar olarak kullanıldığını göstermektedir.

Çalışmanın özgün katkılarından biri, “haydut devlet” kavramını tersine çevirerek analiz etmesidir. Geleneksel olarak zayıf veya rakip devletlere yöneltilen bu kavramın, hukuki bir tanıma sahip olmadığı; aksine hegemonik bir söylem işlevi gördüğü ortaya konmuştur (Simpson, 2004). Ancak kavram, eleştirel bir perspektifle ele alındığında, uluslararası hukuku sistematik biçimde ihlal eden her devletin –gücü ne olursa olsun– bu çerçevede değerlendirilebileceği görülmektedir. Venezuela olayı bağlamında incelenen eylem, ABD’nin bu eleştirel tanım kapsamında tartışılmasını mümkün kılacak nitelikte ağır bir ihlal teşkil etmektedir.

Bu çalışma, söz konusu olayın yalnızca bir devletlerarası ihtilaf olmadığını; uluslararası sistemde güç ile hukuk arasındaki yapısal gerilimin somut bir yansıması olduğunu ortaya koymuştur. Büyük güçlerin hukuku ihlal etme kapasitesi ile bu ihlaller karşısında hesap verebilirlikten kaçabilmeleri arasındaki ilişki, uluslararası hukukun meşruiyet krizini derinleştirmektedir (Koskeniemi, 2005). Uluslararası hukukun ihlali karşısında sessizlik, normların zayıflamasına değil, ihlallerin normalleşmesine yol açmaktadır (Pazarcı, 2018; Aksar, 2021). Bununla birlikte, hukukun sıkça ihlal edilmesi, onun işlevsiz olduğu anlamına gelmemektedir. Aksine, ihlallerin yoğunluğu, hukuki normların eleştirel ve akademik düzeyde savunulmasının önemini artırmaktadır.

Çalışmanın ulaştığı en önemli sonuçlardan biri, uluslararası hukukun geleceğinin, büyük güçlerin rızasına indirgenemeyeceğidir. Hukukun normatif gücü, yalnızca yaptırım kapasitesinden değil; meşruiyet, eleştiri ve kolektif hafıza üretme yeteneğinden kaynaklanmaktadır (Moyn, 2018). Bu bağlamda, akademik çalışmalar, hukuki ihlallerin kayda geçirilmesi ve normatif eleştirinin sürdürülmesi açısından hayati öneme sahiptir. Venezuela bağlamında incelenen örnek olay, gelecekte benzer eylemlerin değerlendirilmesinde emsal teşkil edecek bir hukuki tartışma zemini sunmaktadır.

Uluslararası hukuk düzeninin güçlendirilmesi adına şu normatif önerilerde bulunulabilir: Büyük güçlerin hesap verebilirliğini artıracak bağlayıcı mekanizmaların geliştirilmesi, Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin yetki alanının güçlendirilmesi ve siyasal baskılardan arındırılması, zor kullanma yasağının ihlaline karşı kolektif tepki mekanizmalarının etkinleştirilmesi, akademi, sivil toplum ve uluslararası kuruluşlar arasında hukuki farkındalığın artırılması. Bu çalışma, uluslararası hukukun yalnızca “olani” değil, “olması gerekeni” de tartışan normatif bir disiplin olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır. Venezuela bağlamında ele alınan örnek olay, hukukun sınıandığı, ancak aynı zamanda yeniden savunulması gereken bir eşik olarak

değerlendirilmelidir. Uluslararası hukuk, büyük güçler tarafından ihlal edilebilir; ancak bu ihlaller, hukukun geçersizliğini değil, onu savunmanın zorunluluğunu göstermektedir.

Son olarak, Venezuela örneği üzerinden tartışılan bu tür müdahaleler, Türkiye için bir uyarı niteliği taşımaktadır. Uluslararası hukukun korunması, yalnızca hukuki bir ideal değil; Türkiye'nin egemenliği, güvenliği ve dış politika özerkliği açısından stratejik bir zorunluluktur. Türkiye, bu süreçte sessiz bir izleyici değil, ilke temelli aktif bir aktör olmalıdır. (*)

KAYNAKÇA

- Aksar, Y. (2021). Teoride ve uygulamada uluslararası hukuk I (6. bs.). Seçkin Yayıncılık.
- Byers, M. (2003). Terrorism, the use of force and international law after 11 September. *International and Comparative Law Quarterly*, 51(2), 401–414. <https://doi.org/10.1093/iclq/51.2.401>
- Cassese, A. (2005). *International law* (2nd ed.). Oxford University Press.
- Crawford, J. (2019). *Brownlie's principles of public international law* (9th ed.). Oxford University Press.
- Gray, C. (2018). *International law and the use of force* (4th ed.). Oxford University Press.
- Gündüz, A. (2019). *Milletlerarası hukuk* (10. bs.). Beta Yayınları.
- Koskeniemi, M. (2005). *From apology to utopia: The structure of international legal argument* (Reissue). Cambridge University Press.
- Moyn, S. (2018). *Not enough: Human rights in an unequal world*. Harvard University Press.
- Pazarcı, H. (2016). *Uluslararası hukuk* (15. bs.). Turhan Kitabevi.
- Shaw, M. N. (2017). *International law* (8th ed.). Cambridge University Press.
- Simpson, G. (2004). *Great powers and outlaw states: Unequal sovereigns in the international legal order*. Cambridge University Press.
- Talmon, S. (1998). *Recognition of governments in international law*. Oxford University Press.
- United Nations. (1945). *Charter of the United Nations*. United Nations. <https://www.un.org/en/about-us/un-charter>

(*) Bu çalışma, ekopolitik alanında uzman akademisyenler ve emekli diplomatlar tarafından oluşturulan taslak çerçeve temel alınarak, uzman katkıları ve yapay zekâ destekli analizler doğrultusunda geliştirilmiş ve nihai hâline getirilmiştir.